

KRUHOVÝ AREÁL V TŘEBOVĚTICích A LATÉNSKÉ OSÍDLENÍ NA STŘEDNÍM TOKU BYSTŘICE

Tomáš Mangel

1. Úvod

Mikroregion středního toku Bystřice (3. řád) se nachází v severovýchodní části východních Čech (Tab. 1). Sledovaná oblast leží přibližně na spojnicí Hořic a Hradce Králové. Ze severu je vymezena hřebenem Vršeckého chlumu, na jihu na ni navazuje královéhradecký sídelní region, který se projevuje poněkud odlišným složením archeologického materiálu. Laténské nálezy z tohoto území jsou v podstatě nejsevernějšími doklady laténského osídlení na Bystřici, 10 km severněji je lokalizován pouze ojedinělý nález fragmentu skleněného náramku (Turek 1982, 50) a doposud nepublikovaný laténský objekt (ústní sdělení J. Kalfersta) z polohy hradiště „Valy“ u Kalu.

2. Přírodní podmínky

Na většině sledovaného území je půdní pokryv tvořen hnědozemními půdami středoevropského typu a rendziny, severozápadní okraj pokrývají půdy slabé a středně podzolované, těsné okolí vodních toků je charakterizováno výskytem půd aluviaálních (Válek 1964, mapa 6). Geologické podloží severní části tohoto území tvoří cenomanové kvádrové, křemité, glaukonitické, kaolinitické a jílové pískovce, místa jílovce. Směrem k jihu je podloží utvářeno horninami spodního, středního a svrchního turonu (Čepel 1990). Téměř celá oblast je kryta dubohabrovým porostem, její severní okraj acidofilními doubravami. Pro okolí vodních toků jsou typické luhy a olšiny. Povodí středního toku Bystřice patří k oblastem s mírně vlhkým pahorkatinatým klimatem, s přibližnými ročními srážkami 600 mm a s průměrnou roční teplotou 8 °C (Mikyška 1961).

3. Třebověticky kruhový areál

Z prostoru mikroregionu je dnes známo devět sídlišť, dva hrobové nálezy a několik neurčených nálezů z průběhu celé doby laténské (Tab. 2). Zvláštní postavení mezi těmito lokalitami – viz kap. 4 (nebo také Mangel 1998), zaujmá kruhový valový areál z Třebovetic (parc. č. 405/3).

Areál se nachází na jižním svahu Vršeckého chlumu v nadmořské výšce 362-371 m n. m. (Tab. 2:17; 3:17). Objekt je tvořen valem přibližně kruhového tvaru o rozměrech 86 × 75 m, přerušeným čtyřmi vchody zhruba ve směru hlavních světových stran (Tab. 4). Val je široký 6-8 m a vysoký 50 až 100 cm.

Při severním čele je proti svahu patrné zdvojení valu. Celý objekt obíhá mělký, asi čtyři metry široký příkop.

Ze starších nálezů z plochy areálu je nutno zmínit kamenný nedovrtaný sekeromlat (Domečka II, 582, nákres č. 15 na str. 576). Jedná se však o nález bez bližších nálezových okolností, mimo to se v okolí třebovětického areálu nachází několik neolitických dílen zaměřených na výrobu broušené industrie a ojedinělé nálezy broušené nástrojů jsou v této oblasti velice častým jevem (sdělení J. Kalfersta).

V roce 1962 zkoumal třebověticky kruhový areál V. Vokolek, který zde položil dvě sondy. Sonda č. 1 přetála val severně od západního vchodu a vybíhala do vnitřní plochy areálu (Tab. 4:1; 5). Příkop nebylo možno zkoumat kvůli hustému podrostu. Tato sonda byla 14 m dlouhá a 1 m široká. Těleso valu bylo nasypáno z drobného žlutavěhnědého materiálu (Tab. 5:3), který přecházel v promíšený materiál světle hnědé barvy (Tab. 5:4). V této vrstvě bylo rozpoznáno tyčovinové zpevnění valu (Tab. 5:5). Na severním profilu bylo zjištěno 14, na jižním 22 stop po těchto tyčích. Stopy byly patrné i na půdorysu sondy. Při jižním profilu pod maximem valu v hloubce 70 cm se nacházela nepravidelná vrstvička černé hlíny o rozměrech 35 × 30 × 2 cm, jež obsahovala uhlíky a zrnka mazanice (Tab. 5:6). V západním sousedství černé vrstvičky v hloubce 37 cm ležel opálený kámen. Na dně v hloubce 95 cm byl zachycen pazourkový úštěp, který sem byl pravděpodobně dopraven s materiálem tvořícím těleso valu. Ostatní nálezy (atypické střepy, datované na základě zpracování do doby laténské) pocházejí ze světle okrové vrstvy, která k valu přilehá. Tyto střepy byly nacházeny v patě valu, ze samotného tělesa nepochází ani jediný.

Sonda č. 2 (Tab. 4:2), vyměřená uvnitř areálu, byla 8 m dlouhá a 1 m široká. Po celé ploše sondy v hloubce 15-25 cm (odpovídá vrstvě 2 v sondě 1) byly nacházeny atypické střepy, určené podle zpracování jako laténské. Ve stejné vrstvě byl dále nalezen ovalený okraj hrncovité nádoby (Tab. 6:1) a ovalený, dovnitř zatažený okraj misky (Tab. 6:2). Oba tyto střepy nesporně náleží do doby laténské, nejspíše do stupňů LT C2-D1, s tím, že druhý typ okraje se může vyskytovat již od stupně LT B(1) (Hlava 1997, 338).

Jak vyplývá z popsané nálezové situace, všechn keramický materiál pochází ze světle okrové vrstvy (Tab. 5:2), to znamená, že nálezy z obou sond spolu časově souvisí. Tato vrstva je minimálně prostřednictvím dvou typických střepů datovaná do pozdní doby laténské. Světle okrová vrstva k valu přilehá, z čehož vyplývá, že je val buď starší, anebo že vznikl těsně před tím, než začal být objekt využíván. Protože z prostoru areálu není znám žádný jiný materiál než laténský (kromě výše zmínovaného sekeromlatu), kloním se k názoru, že třebověticky kruhový areál byl se značnou mírou pravděpodobnosti zbudován a s určitostí využíván v době laténské.

V evropském kontextu se třebovětický kruhový areál z konstrukčního, nikoliv však z principiálního hlediska jeví jako ojedinělý fenomén (Mangel 1998, 15-19). Je třeba se zamyslet, zda se nám nedochoval pouze díky umístění ve svažité lesnaté poloze. Je možné, že podobných objektů stávalo v době laténské více, avšak díky zemědělské činnosti zanikly dříve, než si jich okolo archeologa mohlo povšimnout.

4. Soupis laténských nálezů v povodí středního toku Bystřice

1. BENÁTKY (OKR. HK)

KULT.: slezskoplatěnická, latén; LOK.: „Na Trubačce“; OKOL.: záchranný výzkum J. Kalferst 1986; NÁLEZ: obj. 13/86 – slezskoplatěnický hliník s laténskou zemnicí, keramika; ULOŽ.: MHK; DAT.: HD-LT A; LIT.: Kalferst 1987b, 27.

2. BENÁTKY (OKR. HK)

KULT.: latén; LOK.: parc. č. 255, 280/1 (nyní 260); OKOL.: záchranný výzkum V. Vokolek 1975; NÁLEZ: objekt č. 8 – polozemnice (?), střepy; ULOŽ.: MHK př. č. 157-168/75; POZN.: objekt narušen stavbou, na profilu pouze zjištěna jednotná šedohnědá vrstva, keramika získána i z okolí objektu; DAT.: LT C2-LT D1; LIT.: Vokolek 1978a, 11; 1979, 50.

3. BENÁTKY (OKR. HK)

KULT.: pravěk, slezskoplatěnická, latén, středověk; LOK.: parc. č. 262/2; OKOL.: sběr Boček 9. 11. 1987; NÁLEZ: střepy; ULOŽ.: MHK př. č. 22, 23/88; DAT.: LT C2-LT D2; LIT.: Boček 1989a, 14; Kalferst – Sigl – Vokolek 1989, 3.

4. BENÁTKY (OKR. HK)

KULT.: lineární, vypíchaná, latén, středověk; LOK.: parc. č. 325/1-3, 319, 302; OKOL.: sběr Urban 30. 3. 1975; NÁLEZ: střepy, ŠI, Fe nůž, korálek; ULOŽ.: MHK př. č. 126/75, inv. č. 63127-63203, 63390-3411, 63430-63438; DAT.: LT C-LT D; LIT.: /.

5. BŘEZOVICE (OKR. JC)

KULT.: lineární, slezskoplatěnická, latén; LOK.: návrší JZ od obce, podél úvozové cesty, blíže žel. trati Hradec Králové – Hořice; OKOL.: sběr 1. 4. 1970; NÁLEZ: střepy, kam. industrie; ULOŽ.: MHK př. č. 47/70; DAT.: HD-LT A; LIT.: Vokolek 1972, 16.

6. CEREKVICE NAD BYSTŘICÍ (OKR. JC)

KULT.: latén; LOK.: Na skále; OKOL.: stavba nové školy 28. 3. 1911; NÁLEZ: kostrový hrob; ULOŽ.: M Hořice; DAT.: LT B1b-LT B2a; LIT.: Domečka 1913, 14-15, Obr. 6; Filip 1925, Obr. 13; 1956, 337; Waldhauser 1988, 58.

7. CEREKVICE NAD BYSTŘICÍ (OKR. JC)

KULT.: pravěk, latén, středověk; LOK.: parc. č. 265/1; OKOL.: sběr Boček

30. 6. 1987; NÁLEZ: střepy, ŠI, Fe zlomky; ULOŽ.: MHK př. č. 20, 21/88; DAT.: latén; LIT.: Boček 1989b, 26; Kalferst – Sigl – Vokolek 1989, 5.
8. DOUBRAVA, O. LHOTA SVATOGOTHARDSKÁ (OKR. JC)
KULT.: neolit, latén; LOK.: parc. č. 267, 274/2, 292, 301, Březovice parc. č. 140, 143, 145; OKOL.: sběr ZŠ Daliborka 16. 3. 1990, sběr D. Vích 30. 10. 1995; NÁLEZ: střepy; ULOŽ.: MHK, M Hořice př. č. 3/96; DAT.: LT C-LT D; LIT.: /.
9. HNĚVČEVES (OKR. HK)
KULT.: lineární, latén (?), středověk; LOK.: parc. č. 318, 319/1, 2, 320, 321; OKOL.: sběr Urban, Vávra; NÁLEZ: střepy, ŠI, zlomek kachle; ULOŽ.: MHK př. č. 8/85; DAT.: latén (?); LIT.: Kalferst – Sigl 1985, 9; Urban – Vávra 1987a, 49.
10. CHLOUMEK (OKR. JC)
KULT.: latén (?); LOK.: ?; OKOL.: starší nález; NÁLEZ: hrob s mečem; ULOŽ.: ztracenou; LIT.: Pokorný 1894, 38-41; Waldhauser 1988, 55.
11. JEŘICE (OKR. JC)
KULT.: neolit, lineární, vypíchaná, slezskoplatěnická, latén; LOK.: parc. č. 512/1, 2, 523/1; OKOL.: zakoupení sbírky K. Poura v r. 1983, sběr PO Lvíčata 15. 11. 1986, sběr Boček 15. 10. 1987; NÁLEZ: střepy, ŠI, BI, mazanice; ULOŽ.: MHK př. č. 166-177/83, inv. č. 61013-61192, 61235-61242, 61252; 2/85; 08, 10/88; DAT.: LT C2-LT D1; LIT.: Frolík – Kalferst – Sigl 1984, 6; Kalferst 1985, 54; 1987a, 72; 1989a, 70; Kalferst – Sigl 1985, 11; Kalferst – Sigl – Vokolek 1989, 12.
12. JEŘICE (OKR. JC)
KULT.: latén; LOK.: pole zahradníka Vávry, parc. č. 280/11; OKOL.: zakoupení sbírky K. Poura v r. 1983; NÁLEZ: ?; ULOŽ.: MHK př. č. 172/83; POZN.: nenalezeno; LIT.: Frolík – Kalferst – Sigl 1984, 6; Kalferst 1985, 54.
13. JEŘICE (OKR. JC)
KULT.: slezskoplatěnická, latén; LOK.: parc. č. 241/8; OKOL.: předal K. Pour v r. 1984; NÁLEZ: střepy, mazanice; ULOŽ.: MHK př. č. 4/85; DAT.: latén; LIT.: Kalferst 1987a, 72; Kalferst – Sigl 1985, 11.
14. RAŠÍN (OKR. JC)
KULT.: eneolit, latén, hradiště; LOK.: parc. č. 146; OKOL.: sběr Vokolek 1963; NÁLEZ: střepy, mazanice; ULOŽ.: MHK; DAT.: latén; LIT.: Rybová 1968, 41; Vokolek 1963, 37; Waldhauser 1988, 63.
15. SOVĚTICE - HNĚVČEVES (OKR. HK)
KULT.: lineární, vypíchaná, lengyel, slezskoplatěnická, latén, d. hradiště, středověk; LOK.: parc. č. 341, 342, 348/21, 34-38, 43-46, k. ú. Sovětice parc. č. 517/1, 2; OKOL.: sběr Urban 16. 3. 1975, 30. 3. 1975, 1976, únor 1977, 20. 3. 1977, 21. 3. 1984; NÁLEZ: střepy, ŠI, BI, mazanice, přeslen; ULOŽ.: MHK př. č. 78/75, inv. č. 62340-62582, 62745-62829; př. č. 125/

75, inv. č. 62583-62590, 62889-62890; př. č. 45/77; př. č. 46/77, inv. č. 62599-62627, 62641-62883; př. č. 52/77, inv. č. 62694-62706, 62887-62888; př. č. 53/77, inv. č. 62591-62598, 62884-62886; př. č. 7/85, inv. č. 62695-62698, 62707-62747, 62891-62898; př. č. 9/85; POZN.: nálezy ze Sovětic nedohledány; DAT.: LT C2-LT D2; LIT.: Kalferst-Sigl 1985, 9, 17; Urban – Vávra 1987a, 49; 1987b, 195; Vokolek 1978b, 25.

16. SOVĚTICE (OKR. HK)

KULT.: lineární, vypíchaná, latén, hradiště; LOK.: „Pod skalkou“, nal. 4a, b; OKOL.: z výzkumu; NÁLEZ: sídlištní objekty, neolitické chaty; střepy, ŠI, plastika vepře; ULOŽ.: MHK; POZN.: nálezy, původně považované za laténské, dodatečně předatované V. Vokolkem do období slezskoplatnické kultury; LIT.: Kalferst 1989b, 184.

17. TŘEBOVĚTICE (OKR. JC)

KULT.: latén; LOK.: parc. č. 405/3; OKOL.: výzkum V. Vokolek 1962; NÁLEZ: kruhový valový areál, střepy, mazanice; ULOŽ.: MHK; DAT.: LT B-LT D; LIT.: Vokolek 1993, 85.

18. TŘEBOVĚTICE (OKR. JC)

KULT.: lineární, vypíchaná, HD-LT A; LOK.: „Za Rašovičkami“, parc. č. 319/1, 2, 6, 307/1-3; OKOL.: sběr 1. 4. 1970; NÁLEZ: orbou narušené objekty a pece, střepy; ULOŽ.: MHK př. č. 49/70; DAT.: HD-LT A; LIT.: Vokolek 1973, 155.

19. TŘEBOVĚTICE (OKR. JC)

KULT.: latén; LOK.: parc. č. 284/1; OKOL.: sběr 7. 3. 1992 Gál, Květina, Mangel; NÁLEZ: střepy; ULOŽ.: MHK př. č. 423/92; DAT.: LT C2-LT D1; LIT.: Kalferst – Sigl – Vokolek 1993b, 12.

20. TŘEBOVĚTICE (OKR. JC)

KULT.: neolit, HD-LT A; LOK.: „V blatečkách“; OKOL.: sběr 1960; NÁLEZ: střepy; ULOŽ.: MHK; POZN.: dříve mylně lokalizováno na k. ú. Jeřice; DAT.: HD-LT A; LIT.: Rybová 1968, 18.

21. VELKÝ VŘEŠŤOV (OKR. HK)

KULT.: latén; LOK.: pole těsně u rybníka, směrem k nejbližšímu svahu; OKOL.: sběr Tichý 8. 7. 1986; NÁLEZ: střep; ULOŽ.: MHK; DAT.: latén; LIT.: /.

22. ŽELKOVICE (OKR. HK)

KULT.: latén; LOK.: „Za Černou“; OKOL.: sběr v květnu 1986; NÁLEZ: střepy; ULOŽ.: MHK; DAT.: latén; LIT.: Kalferst 1995, 149.

Poznámka: Z k. ú. Jeřice pochází ještě jeden soubor halštatolaténské a laténské keramiky, který byl do královéhradeckého muzea (inv. č. 17258-17273) předán z jeřické školní sbírky.

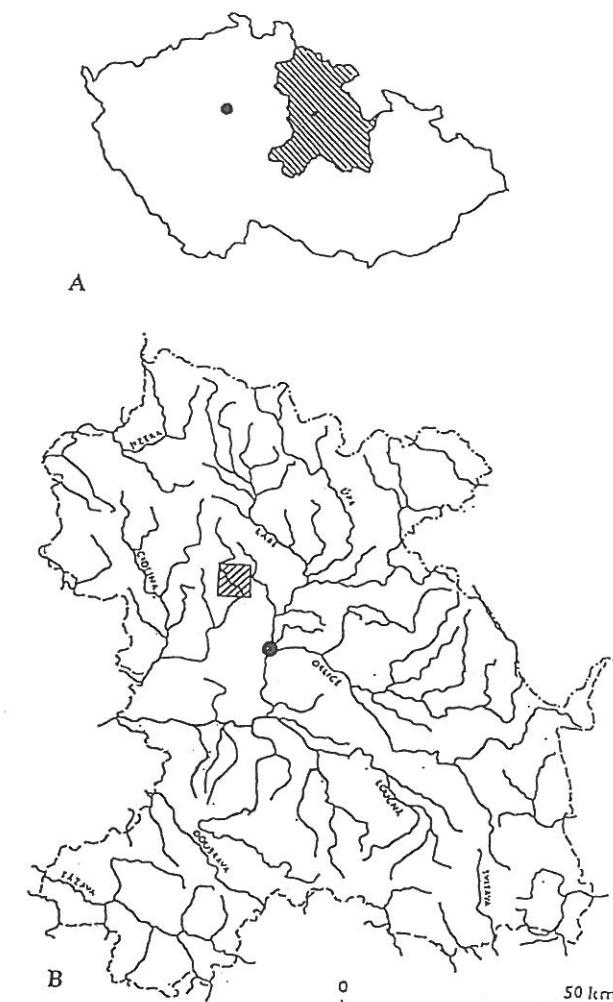
Poděkování: Děkuji PhDr. V. Vokolkovi za cenné připomínky a umožnění publikace jeho výzkumu.

Literatura:

- Boček, J. 1989a: Benátky (okr. HK), BZO 1986/87, 14.
Boček, J. 1989b: Cerekvice nad Bystřicí (okr. JC), BZO 1986/87, 26.
Čepel, L. 1990: Geologická mapa ČSSR, list Hradec Králové, Praha.
Domečka, L. 1913: Těnský hrob v Cerekvici, OP IV, 14-15.
Domečka, L.: II, Archív AO MVČ v Hradci Králové (rukopis).
Filip, J. 1925: K problémům kultury laténské v Čechách, PA XXXVIII, 25-32.
Filip, J. 1956: Keltové ve střední Evropě, Praha.
Frolík, J. – Kalferst, J. – Sigl, J. 1984: Archeologické nálezy roce 1983, Zpravodaj KMVČ XI/I, 3-12.
Hlava, M. 1997: Laténské sídliště v Bořitově-Mezichlumí, Pravěk Nř 7, 333-357.
Kalferst, J. 1985: Jeřice (okr. JC), BZO 1982/3, 54.
Kalferst, J. 1987a: Jeřice (okr. JC), BZO 1984/5, 72.
Kalferst, J. 1987b: Druhá sezóna předstihového a záchranného výzkumu v Benátkách, Zpravodaj KMVČ XIV/I, 26-29.
Kalferst, J. 1989a: Jeřice (okr. JC), BZO 1986/7, 70.
Kalferst, J. 1989b: Sovětice (okr. HK), BZO 1986/87, 184.
Kalferst, J. 1995: Archeologická sbírka Františka Matušky, Zpravodaj MVČ XXI, 135-178.
Kalferst, J. – Sigl, J. 1985: Archeologické nálezy v roce 1984, Zpravodaj KMVČ XII/I, 5-20.
Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1989: Archeologické nálezy získané v letech 1987-1988, Zpravodaj KMVČ XIV/I, 3-19.
Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1993b: Archeologické přírůstky muzea v Hradci Králové v roce 1992, Zpravodaj MVČ XIX, 5-19.
Mangel, T. 1998: Laténské osídlení na středním toku Bystřice (okr. HK, okr. JC), nepubl. seminární práce, FF MU Brno.
Mikyška, R. a kol. 1961: Geobotanická mapa ČSSR, list M-33-XVI Hradec Králové, Praha.
Pokorný, F. 1894: Dvě bitvy svedené v okolí Hořic, katalog výstavy, Hořice.
Rybová, A. 1968: Laténská sídliště ve východních Čechách a přilehlé oblasti středočeské, Fontes musei reginaehradecensis, suppl. III, Hradec Králové.
Turek, R. 1982: Slavníkovci a jejich panství, Hradec Králové.
Urban, J. – Vávra, M. 1987a: Hněvčeves (okr. HK), BZO 1984/85, 49.
Urban, J. – Vávra, M. 1987b: Sovětice (okr. HK), BZO 1984/85, 195.

- Válek, B. 1964: Půdy východních Čech, Havlíčkův Brod.
- Vokolek, V. 1963: Rašín (okr. JC), BZO 1963, 37.
- Vokolek, V. 1972: Březovice (okr. JC), BZO 1969/70, 16.
- Vokolek, V. 1973: Třebovětice (okr. JC), BZO 1969/70, 155.
- Vokolek, V. 1978a: Benátky (okr. HK), BZO 1975, 11.
- Vokolek, V. 1978b: Hněvčeves (okr. HK), BZO 1975, 25.
- Vokolek, V. 1979: Záchranný výzkum v Benátkách, Zpravodaj KMVČ VI/1, 43-76.
- Vokolek, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech, Hradec Králové.
- Waldhauser, J. 1988: Keltská pohřebiště na Jičínsku, Zpravodaj KMVČ XV/1, 56-76.

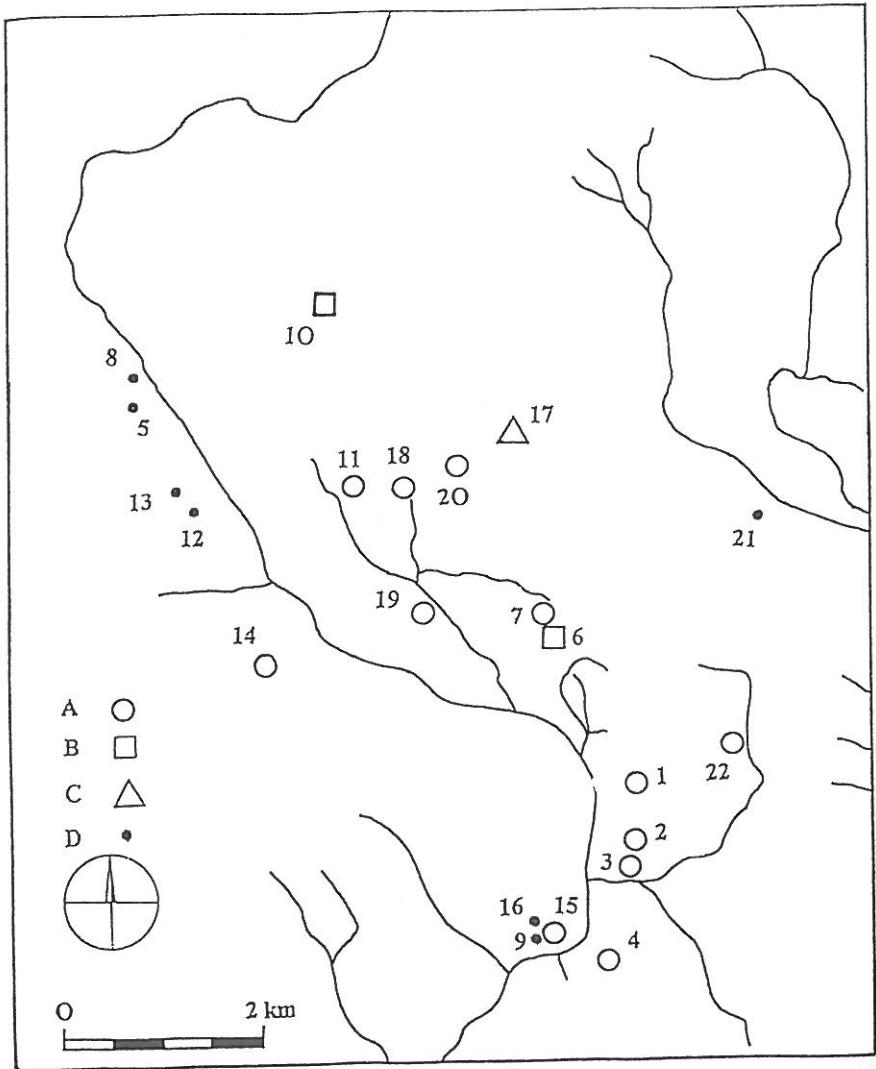
Tomáš Mangel: A circular feature at Třebovětice and La Téne settlement along the middle course of the Bystřice rivulet. This is a paper on a hitherto unique circular precinct enclosed in ramparts by the site of Třebovětice, district of Jičín, dated to La Téne according to pottery finds. A list of all La Téne finds from the middle course of the Bystřice rivulet, where our site is situated, is provided.

Tab. 1: Mikroregion při středním toku Bystřice. A - Česká republika, bývalý východočeský kraj šrafován, kroužek označuje polohu Hradce Králové; B - Východočeský kraj, kroužkem označena poloha Hradce Králové, mikroregion středního toku Bystřice šrafován.

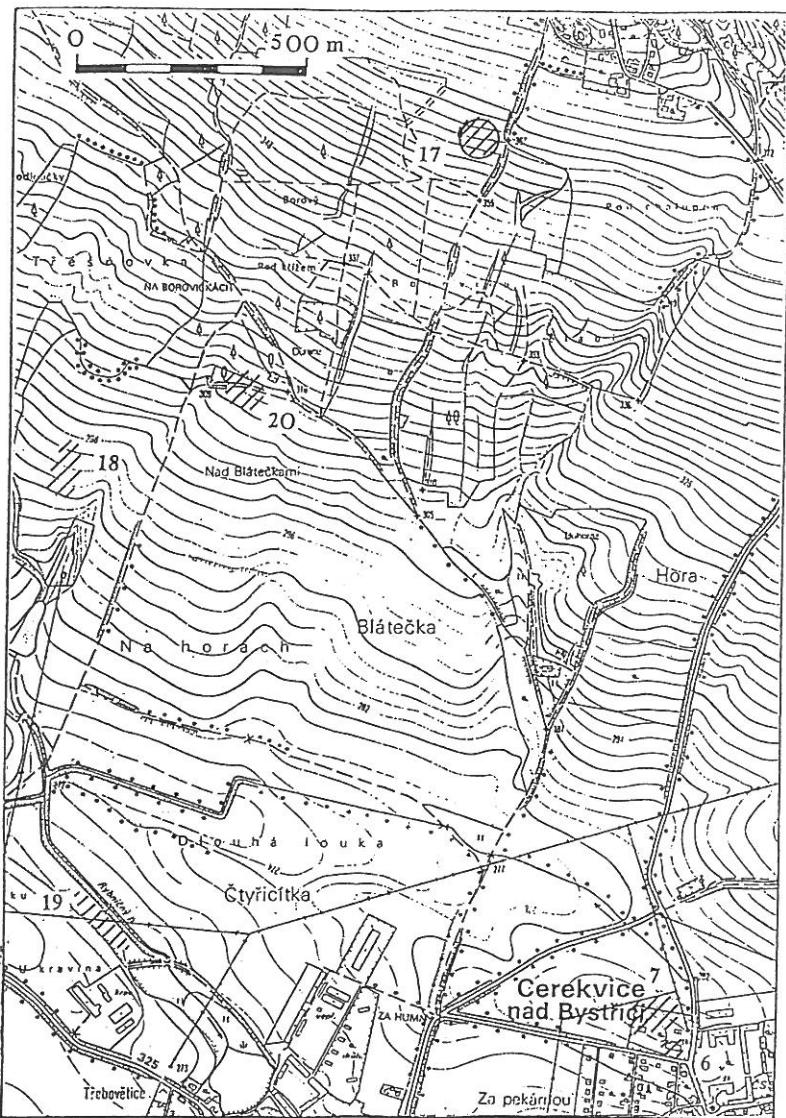
Pl. 1: A micro-region along the middle course of the Bystřice rivulet. A - Czech Republic, dashed area - the one-time East Bohemian region, circle - the city of Hradec-Králové; B - East Bohemian region, circle - Hradec-Králové, dashed area - the middle-Bystřice microregion.

Tab. 2

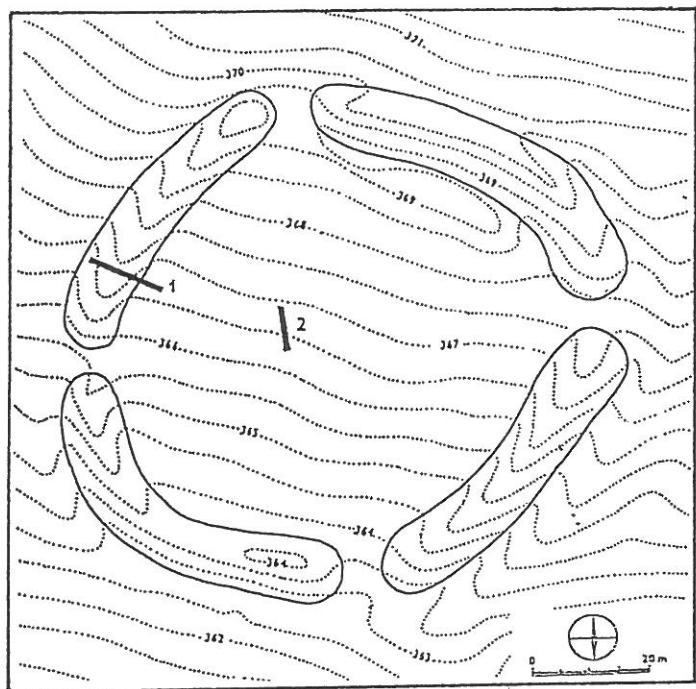
Tab. 2: Laténské osídlení na středním toku Bystřice. A - sídliště, B - pohřebiště, C - kruhový valový areál, D - neurčený nález.
Pl. 2: La Tène settlement along the middle course of the Bystřice rivulet. A - settlement site, B - cemetery site, C - circular walled precinct, D - undetermined find.

Tab. 3

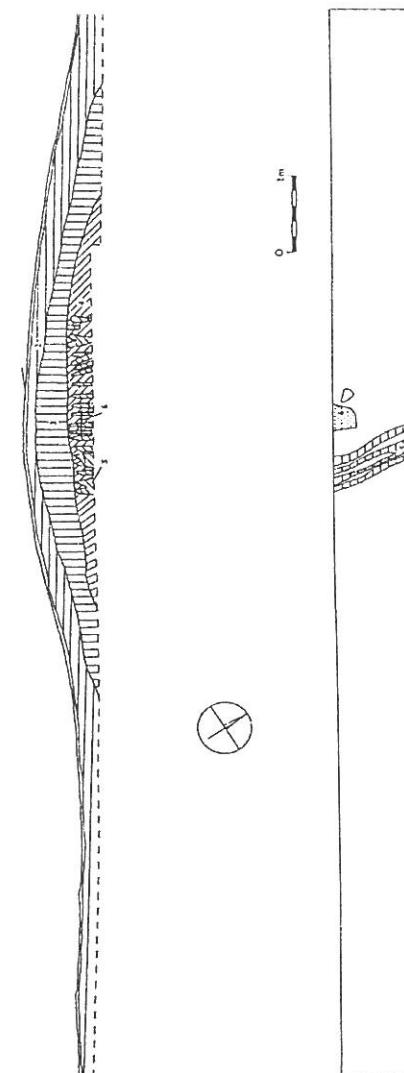
Tab. 3: Laténské osídlení na k. ú. Cerekvice nad Bystřicí a Třebovětice.
Pl. 3: La Tène settlement on cadastral territories of Cerekvice-nad-Bystřicí and of Třebovětice.

Tab. 4

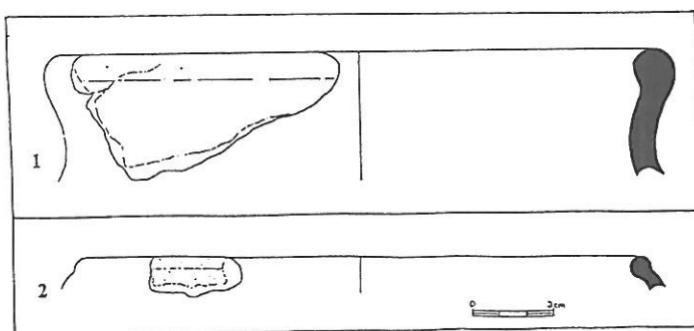

Tab. 4: Třebovětice - kruhový valový areál (podle V. Vokolka).
Pl. 4: The circular precinct at Třebovětice (after V. Vokolek).

Tab. 5

Tab. 6

Tab. 5: Třebovětice - kruhový valový areál, sonda 1, jižní profil: 1 - lesní humus, 2 - světle okrová, 3 - žlutavé hnědá drobivá, 4 - světle hnědá promíšená, 5 - dřevěná konstrukce, 6 - propálená vrstva s kousky mazanice.

Pl. 5: The circular precinct at Třebovětice, trench 1, S section: 1 - woodland humus soil; 2 - light ochre; 3 - yellowish brown, crumbling; 4 - light brown, mixed; 5 - wooden construction; 6 - fire-stained layer with pieces of clay daub.
(viz. str. 99)

Tab. 6: Třebovětice - nálezy z kruhového valového areálu.

Pl. 6: Třebovětice, finds from the circular precinct.